

השיעור השבועי

גיליון מספר 418

הרב המקדים: הרד"ג בן ציון אורחי שליט"א ראש ישיבת "עטרת ישראל"

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזמים ומשודר דרך הליווי והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה
17:54	17:17	16:27
17:49	17:15	16:25
17:49	17:15	16:25
17:53	17:18	16:27

חיי שרה | כ"ז חשוון תשפ"ד

כותב ועורך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

דין הנשים בתפלה

הגרמ"מ אזרחי זצ"ל. אם אשה יכולה לקבוע מזוזה. הטעם שנשים חייבות בתפלה, ובכמה תפלות חייבות. נשים בברכות השחר וברכות התורה. נשים בקריאת שמע. ברכת ברוך שעשני כרצונו. ברכת "אשר קידש עובר" בפדיון הבן. ברכת שלא עשני שפחה. נשים לא תברכנה ברוך שאמר וישתבח

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

חידוש הישועות מלבו

ב. יש חידוש שכתב הגאון מקוטנא בספרו ישועות מלכו (פ"ה מהל' מזוזה ה"ו), שלמרות שאשה חייבת במזוזה, וצריכה לדור בבית שיש בו מזוזה, מכל מקום לא תקבע בעצמה את המזוזה בברכה, אלא בעלה יקבע, ואם אין לה בעל תזמין דוד או איש אחר שיקבע את המזוזה. וכתב בטעם הדבר, שהרי בגיטין (מה) ובמנחות (מב) אמרו על הפסוק "וקשרתם ... וכתבתם", כל שישנו בקשריה ישנו בכתיבה, אבל נשים אינן יכולות לכתוב תפלין, וגם מזוזה (ע"ב"י ס"ס רפא), וכל שכן ספר תורה, שהן פטרות מלימוד תורה, שנאמר "ולמדתם אותם את בניכם" - ולא את בנותיכם (קידושין סט). וכדין קטן וגוי שלא כותבים ספרי תורה תפלין ומזוזות. וכשם שגוי פסול לעשות תפלין כמו שפסול לכתבו, כך לגבי מזוזה, אשה לא יכולה לכתוב, וממילא לא תקבע מזוזה. הגאון מקוטנא היה אדם גדול, אבל זה חידוש שדורש כך מפסוקים כאילו הוא תנא או אמורא.

נשים בקריאת שמע ובמזוזה

א. נמשיך את השיעור הקודם. במשנה במסכת ברכות (כ ע"א וע"ב): נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע ומן התפילין, וחיבים בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון. מה שאמרו שנשים פטורות מקריאת שמע, כי יש קריאת שמע של יום, וזמנה רק ביום, ויש קריאת שמע של לילה, וזמנה רק בלילה, ויש שמנו מצות קריאת שמע שחרית וערבית כשתי מצוות נפרדות במנין התרי"ג מצוות, ולכן קריאת שמע נקראת מצוה שהזמן גרמא, וכל מצוה שהזמן גרמא נשים פטורות. [כך מסביר בשאגת אריה]. ומה שנשים חייבות במזוזה, כגון אשה אלמנה או גרושה, ונמצאת בדירה לבד, צריכה לקבוע מזוזה בברכה. וכך פסק מרן בשלחן ערוך (יו"ד סי' רצא סעיף ג) שנשים חייבות במזוזה. אם היא אשכנזיה תקבע את המזוזה באלכסון, ואם היא ספרדיה תקבע אותה ישר², ותברך על קביעת המזוזה.

דברי מורן שליט"א: חזק וברוך להגאון רבי בן ציון אורחי שליט"א ראש ישיבת עטרת ישראל, אני מכיר אותו כד הוינא טליא, למדנו יחד בתלמוד תורה 'בנה' של החינוך העצמאי, וכבר אז היה פיקח גדול, ילד שובב הוא פיקח... וז"ה עלה ונתעלה, והיום 'תחת אבותיך יהיו בניך', יכתה תחת אביו כראש ישיבת עטרת ישראל. וכמו שהזכיר, היתה ידידות מופלאה בין מרן האבא זצ"ל לבין אביו הגאון רבי ברוך אורחי זצ"ל, עוד מאז שהיה גר ברחוב הושע הכיר את מרן, ומי שהכיר את מרן אהב אותו, לא יתכן אחרת, רבי ברוך מרדכי היה כל ימיו שקוע בלימוד, והיה למדן, צריך ללימוד ממנו את דרך הלמודנות, כל דבר ידע להסביר יפה, מה שורש המחלוקת בין תוספות להרמב"ם, איך כל אחד פירש את הגמרא, היו לו סברות דקות, ולא תפסו אותו על שטחיות, לא בספריו ולא בתורה שבעל פה. לפני כארבעים שנה, הישיבה שלנו חזון עובדיה היתה תקופה בשכונת בית וגן, ובליל שבת הגאון זצ"ל היה נותן שיעור בביתו, ומשום מה היה חשוך, ובאחת הפעמים התגנבתי לשם, וישבתי בצד, והקשבתי לכל השיעור, ונהיית איך שמעביר את הדברים בחיות. הוא היה מומן קושיא ותירון, עוד סברא ועוד סברא, וכולם היו מחייכים ושמים. וצריך ללמוד אותו את הדבר הזה, כי השטחיות היא אסון גדול לעולם התורה, וגם ללימוד ההלכה. יש תופעה כזו, מוציאים כל מיני ירחונים ומשיגים כל מיני השגות, ומתברר שבכלל לא הבינו את הנידון, סתם מעירים, במקום ללמוד בעיון ובהבנה, משיגים בשטחיות. אלו משיגים וכי למדו פעם נודע ביהודה, שאגת אריה, רבי עקיבא איגר, חתם סופר, פני יהושע, בית הלוי, רבי חיים מבריסק, שב שמעתא, קצות ונתיבות, אדם שלומד בספרים הללו יודע איך לעיין, אבל הם לומדים כך אמר ברית כהונה, וכך אמר פלוני וכי, ויש ספק ספיקא... וכי זו התורה שלנו?! איפה הגישמאק - איפה העגוג והמתיקות של התורה שלנו?! כי צריך להקשות ולתרוץ ולפלפל, כך מרן הדרין אותנו. יהי רצון שהרב בן ציון יצליח בישיבה שלו, ירחיב גבולו בתלמידים, ימשיך את דרך אביו, ותזכו להגדיל תורה ולהאדירה. אמן ואמן.

1 מדברי ראש הישיבה הגאון רבי בן ציון אורחי שליט"א: ברצוני לספר לכם על הקשר שהיה לאבי מורי הכ"מ, עם מרן פאר הדור והדרו, גאון ישראל ועוזו, רבינו הגדול והצדיק, מרן הראשון לציון הרב עובדיה יוסף זצ"ל. היה זה קשר בל יתואר, אהבת דוד ויהונתן כפשוטו. אבי מורי תמיד סיפר לי, שכבר בצעירותו של מרן, אחר ללימודיו בישיבת פורת יוסף, זיהו את גדלותו וראו את התמדתו, וכבר מאז היה להם קשר ודיבור בלימוד. עד כדי כך שמרן הרב עובדיה זצ"ל הגיע פעמיים לומר שיעור כללי בישיבת עטרת ישראל, וכל ספרי היביע אומר נמצאים אצלו בארון הספרים, וכולם עם הקדשות מיוחדות ונדירות ממרן זצ"ל לאבי מורי מרן ראש הישיבה זצ"ל. הוא אהב את הציבור הספרדי, וקירב אותם הרבה, ובכירי תלמידיו הם תלמידי חכמים ספרדים. ובמיוחד זה שהיה לו קשר עם רבינו הרב עובדיה זצ"ל, עד כדי כך שמרן הרב עובדיה והרבנית מרגלית ע"ה עשו אצלם בבית "דינר" לישיבה, הייתם מאמינים לדבר כזה?! זאת אומרת שסידרו את ביתם במיוחד לערב הזה, והיה להם סט סכו"ם מזהב, והרבנית מרגלית אמרה לנו שלא הוציאה אותו אלא רק במקרים נדירים מאד, ולכבוד הדינר כיבדו את האורחים וישמו סט זה על השלחן. זה רק סימן לאהבה ששררה ביניהם. כאשר מרן הרב עובדיה זצ"ל חיפש שידוך לבתו, מרן אמר לאבי: יש לי בת מיוחדת, ואני רוצה שידוך דוקא מישיבת עטרת ישראל, כי הבחורים שם גדולי תורה, מוסר, יראת שמים, בן אדם לחברו. ואז ראש הישיבה הציע לו את כבוד הרב טולידאנו, שהיה בכיר תלמידיו, ולימים אב"ד בירושלים. כשאני בא לכאן לבית כנסת היזמים - מקום שמרן שר התורה הראשון לציון זצ"ל היה מדרב, ולהבדיל לחיים, למקום שמרן הראשון לציון רבינו יצחק שליט"א מדבר, שבבילי זו התרגשות אדירה, זה כבוד עצום, ומעין הכרת הטוב למשפחת יוסף. אלו חוויות שבעברנו מגיל הנערות והבחורות, ועד הסתלקותו של מרן זצ"ל, ועד השבוע בהסתלקותו של אבי מורי.

ברשות כבוד הראשון לציון, הגאון הגדול, מעוז ומגדול, בקי בש"ס ישר והפוך ובפוסקים, תלמיד חכם עצום בעל כושר תהגה, כבוד ידידי - אם מותר לי לומר כך - רבינו יצחק שליט"א. מקודם סיפרתי על האהבה המיוחדת שהיתה בין מרן אביו לאבא הכ"מ, ואבי מורי תמיד התגאה בכך שיש לו קשרים גם עם הראשון לציון שליט"א, והיה אומר: הרב הוא דוגמא להנהגה, לכוח הפסק, ללימוד בלמודנות, לכוח ההובלה של הדור! כאשר מרן זצ"ל הרים את קרן הספרדים בתורה, לא היה שמח מאבא, ואמר: זו החזרת עטרה ליושנה! כי כל התלמוד ורבים מהראשונים והאחרונים, הגיעו מעדות המזרח. נלמד כולנו מרדכי מרן ואבי מורי זצ"ל, בענין חשיבות התורה, אהבת התורה, הגישמאק - מתיקות התורה, ויהי רצון שנצליח לעמוד בדרכיהם. אמן.

כל כבורה פנימה

ג. הגר"ש ואזנר (בהסכמתו לספר חובת הדר, ובשו"ת שבת הלוי ח"ב סי' קנה אות ג) תמה על הישועות מלכו, שדבר זה הוא לומר שאשה לא תקבע מזוזה למרות שהיא חייבת בה. כשעושים טקס גדול, מובן שאשה לא תקבע מטעמי צניעות, וכמו שאשה לא עושה קידוש לרבים, אף שמצד הלכות קידוש מותר, אבל זה דבר של צניעות. וכעין זה במגילה (כג.) תנו רבנן, הכל עולים למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים, אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור.² וגם כאן לא תקבע מזוזה ברבים, אלא אם כן נוכחים רק בני משפחה, אחים ואחיות, בנים וגיסים, ויכולים שהבעל יקבע בפתח הראשי והיא בחדר שינה או במקום אחר, כל אחד במקום אחר, אבל כשיש אורחים כמו שכנים, זה לא צנוע שתקבע. ועל כל פנים לומר שאינה יכולה לקבוע מזוזה, זה חידוש.

ראיה מנעמי

ד. בא מרן זצ"ל ביביע אומר ח"ג (חי"ד סי' יח אות ג) והביא סמך לדברי הגאון מקוטנא ממדרש רבה רות (פ"ב סי' כב), שם מובא, אמרה לה נעמי לרות, בתי אין דרכן של בנות ישראל לדור בבית שאין בו מזוזה, אמרה לה באשר תליני אלין. נעמי רצתה להתחמק מרות, כי אנתנו לא מקבלים גרים מהר, אנתנו לא מיסיונרים, אלא מי שרוצה להתגיר אומרים לו, תדע שיש הרבה מצוות בתורה שלנו, נכון שיש דברים טובים, אבל יש הרבה חייבים (ע' יבמות מז.), ובכל זאת רות התעקשה ואמרה "באשר תליני אלין". וממה שאמרו במדרש "אין דרכן של בנות ישראל לדור בבית שאין בו מזוזה, ולא אמרו לשון איסור, למרות שבאיש יש חיוב לקבוע מזוזה מיד כשנכנס לבית, ומשמע שבאשה שמתגוררת לבדה, אין איסור. ולכאורה זה מסייע לדברי הגאון מקוטנא. אולם לפי זה המדרש חולק על התלמוד שלנו, שבמשנה בברכות מובא שנשים חייבות במזוזה, ובקידושין (לה.) תנו רבנן, ואיזהו מצות עשה שלא הזמן גרמא מזוזה וכו'. ומשמע שנשים חייבות במזוזה כמו האנשים, ויכולות גם כן לקבוע. וגם בדברי המדרש אפשר לפלפל אם יש ראייה שאינן חייבות, או שאמרה לה נעמי שבמציאות אין דרכן, אבל אין הכי נמי גם איסור יש בזה (ראה ביב"א שם ובהל"ע ח"ז עמ' קצ). וגם אם נאמר שיש ראייה מהמדרש, הלכה כמו התלמוד שלנו שנשים חייבות במזוזה.

שבת מנוחה

ה. אפשר להסביר את הצד שאשה פטורה ממזוזה, על פי דברי האדמו"ר מסוכטשוב³ בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' תטט), שמצות זכירת מחיית עמלק היא מצוה שהזמן גרמא, הואיל ואסור להרוג עמלקי בשבת. כלומר שאם בא גוי אחד, ואתה יודע שהוא עמלקי, או חמסניק... תמתין למוצאי שבת, אלא אם כן בזמן מלחמה שיורים אחד על השני, זה פיקוח נפש, ואין ספק שצריך להרוג אותו מיד, בלי רחמים, והמרחם על רשעים כאלה הוא אכזר. עכשיו רוצים לעשות חוק חדש להוציא להורג את כל החמסניקים האלו. אבל כשאין פיקוח נפש ימתין למוצאי שבת. ולכן סבר האבני נזר שמצות מחיית עמלק היא מצוה שהזמן גרמא, ונשים פטורות מפרשת זכור. וכנראה לדברי המדרש שנשים פטורות ממזוזה, הטעם בזה הוא מפני שלא קובעים מזוזה בשבת משום איסור מלאכה שתוקע מסמרים או מדביק בדבק, ואם כן זו מצוה שהזמן גרמא.

איסור צדדי

ו. ואולם התלמוד שלנו סובר, שמה שלא קובעים מזוזה בשבת, זה בגדר 'אריא הוא דרביע עליה', כלומר שעצם המצוה נוהגת תמיד, אבל אריה הוא

² בזמננו מי שהיה עולה לתורה היה גם קורא בעצמו בתורה, לא כמו היום שיש חזן שקורא לכולם, ומבואר שמהדין אפילו אשה קוראת בעצמה, ולמעשה היא לא קוראת מפני כבוד הציבור, וכי הגברים לא יודעים לקרוא עד שהביאו אשה. ולא אמרו שלא תקרא משום קול באשה ערה (ברכות ד.), למרות שקוראת בתורה ומנגנת בטעמים - זרקא, אולא גריש, רביע כ - כי דבר של קריאת אפילו שיש טעמים אין זה דרך שירה. ואמנם יש חולקים בזה (ע' יחיה דעת ח"ג סי' נא וח"ד סי' טו, ובמאמר ישראל מגילה שם, וע"ע יפה ללב ח"ו האו"ח סי' רפב).

³ חיבר שו"ת אבני נזר, וספר אגלי טל. עוד כשהיינו בישיבה קטנה למדנו את הספר אגלי טל על הסדר, וכתבנו סיכום על כל ה"ט"ל מלאכות. זה ספר תענוג.

⁴ יש אחד שתמיד אוהב לחלוק על מרן זצ"ל, ומה שמרן אמר יגיד הפוך, ואומר: אנתנו לא נהגנו בתנויה שנשים שומעות פרשת זכור. אבל באתם לארץ ו'אכשור דרא', יש לנשים עזרת נשים, למה לא יבואו לשמוע פרשת זכור. ומי שיש לו בבית ספר תורה, יבא חזן שיקרא לנשים בבית, והמנין אינו לעיכובא.

⁵ לפעמים באים לבתי בחורי ישיבה אמריקאים שלומדים כאן בארץ, ואני שואל אותם, אתם יודעים עברית? לא כל כך... בישיבות בברוקלין לא מלמדים אותם עברית, ואומרים שזה כמו לימודי חול, והרי רבי חיים מוולאז'ין לחם נגד לימודי חול בישיבות... ואני אומר להם: אם אתם לא יודעים עברית, איך תלמדו נודע ביהודה, איך תלמדו יביע אומר, וכי יש

שרובץ עליו שלא יקבע מזוזה בשבת, והוא איסור מלאכה בשבת. שהרי דברי האבני נזר הם הסבר לדעת ספר החינוך (מצוה תרג) - יש מייחסים אותו לרא"ה - ועוד שנשים פטורות מפרשת זכור, ואולם רוב הפוסקים חולקים וסוברים שנשים חייבות בפרשת זכור,² כי אין זה כמצות שופר סוכה ולולב התלויות בזמן, אלא מצות מחיית עמלק היא תמידית, בין בחול ובין בשבת וביום טוב, ורק 'אריא הוא דרביע עליה' שאסור להרוג בשבת. וכן במזוזה יש לנו את דברי התלמוד המפורשים שנחשבת מצוה שאין הזמן גרמא, ולא קובעים אותה בשבת רק מחמת איסור צדדי. וכמו שכתבו להדיא המהרי"ט בחידושו לקידושין (כט.) ובשער המלך (סוף הל' פסולי המוקדשין), ולמסקנא נשים חייבות במזוזה, ואשה שגרה בבית לבד, תקנה מזוזה מהודרת, ואם היא ספרדיה תיקח מזוזה בכתב ספרדי, ותיקח לבדוק שמבין הסת"ם - היום עושים צילום בולט כמו המקורי, וכמובן שהצילום עצמו פסול - ואחר שבדק ומצא שהמזוזה כשרה, תקבע את המזוזה בברכה.

חיוב הנשים בברכת המזון

ז. מה שאמרו במשנה בברכות שנשים חייבות בברכת המזון, אני זוכר לפני למעלה מששים שנה כשהיינו ילדים קטנים, מרן זצ"ל היה מעורר בשיעוריו בבית כנסת שאול צדקה ובבית כנסת אהל רחל של הפרסים - עוד לא היה בית כנסת היודים - שנשים חייבות לברך ברכת המזון, ובזמנו באו הרבה עולים חדשים מפרס ומדי וכל מיני מקומות, והנשים לא ידעו לקרוא, ולכן הרב ביקש מהבעלים שילמדו אותן עברית, כדי שידעו לברך ברכת המזון.⁶ וגם הרבנית ע"ה היתה מברכת ברכת המזון לאט לאט, כמונה מרגליות.⁷

למה נשים חייבות בתפלה

ח. וכן אמרו במשנה שנשים חייבות בתפלה, ובגמרא (ס) הקשו, שדין זה פשוט ומדוע צריך לאמרו? ואמרת הגמרא: מהו דתימא הואיל וכתבי בה (תהלים נה, יח) "קָרַב וַיִּבְקֶר וַיִּצְרְחֵם אֲשִׁיחָה וְאֶקְרָא וְיִשְׁמַע קוֹלִי" כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קמשמע לן. כך גרסת הרי"ף והרמב"ם והיינו דקמ"ל שנשים חייבות בתפלה ואין זה בכלל מצות שהזמן גרמא. ולמרות שיש זמן מוגדר לשחרית, מנחה וערבית, בכל זאת נשים חייבות בתפלה, שהרי בגמרא לא כתוב בכמה תפלות חייבות, והרמב"ם (פ"א מתפלה ה"א) כתב שאין מנין התפלות מן התורה, ולכן מן התורה יש להתפלל תפלה אחת ביום, ונחלקו אם היא ערבית או שחרית. מסתבר שחרית אחר שיש הפסק בכל יום בשינת לילה, על כל פנים נמצא שאם נאמר שתפלה מן התורה, אין התפלה בגדר מצוה שהזמן גרמא, ולפי זה נשים חייבות בתפלה אחת ביום.

רבותינו קבעו זמן

ט. הן אמת שרבותינו קבעו זמן לתפלות, שכידוע זמן תפלת שחרית, ברכות קריאת שמע אפשר לברך עד ארבע שעות מהזריחה - ולא מעמוד השחר כמו שכתבו בכמה לוחות שנה. וברוך שאמר וישתבח ותפלת עמידה אפשר עד חצות היום. וזמן תפלת מנחה החל מחצי שעה אחר חצות, שאז זמן הקרבת תמיד של בין הערבים, עד צאת הכוכבים, ולא לאחר מכן, כי אנתנו נוהגים כזמן הגאונים, שמתפללים מנחה עד כרבע שעה אחר השקיעה ולא יותר. וזמן תפלת ערבית עד עלות השחר, ויש אפשרות עד הנץ החמה. ולכאורה רואים שרבותינו עשו את מצות התפלה כמצוה שהזמן גרמא, ולמה אמרו במשנה שנשים חייבות בתפלה?

באנגלית!...! תראו, יש כאן ספרייה גדולה, איך תלמדו את כל התורה שלנו! אתם חייבים ללמוד עברית!

כשמרן זצ"ל היה ילד קטן בגיל ש או שבע, היה יושב בהפסקות ומעתיק בכתב ידו את נוסח ברכת המזון, ומחלק לילדים. היתה לו כתיבה יפה ומהירה, יש מחברות שלו שכתב בגיל תשע, והן נמצאות בביתי במקום שמור... איזה כתב יפה, אי אפשר להאמין! אומרים שזה מראה על נשמה מיוחדת. ומידי פעם היה קורא לחבר ואומר לו: בוא הנה, כשאתה מברך, אתה בולע מלים, או מדלג, הנה, כתבתי לך את נוסח ברכת המזון! כבר בגיל שש מחשבתו היתה לזכות את הרבים.

⁷ פעם רב אחד אמר שהרבנית לא ידעה עברית ולכן מרן כתב לה נוסח ברכת המזון הקצר לנשים. אבל זה לא נכון! הרבנית היתה קוראת בשבת את כל התהלים, והיתה מתפללת בקביעות, ומאז שאני ילד קטן אני זוכר איך שהיא קוראת תהלים ומברכת ברכת המזון. הלא היא היתה מורה לערבית בדמשק, היא נולדה בחאלב, ובגיל שבע אמה נפטרה, והלכה לאחותה למשפחת טראב בדמשק, ובגיל 14 היתה מורה לערבית בדמשק, וכל הדמשקאים יודעים עברית בזכותה... איך אפשר להמציא שלא ידעה עברית ולא בירכה ברכת המזון. מרן זצ"ל היה מדבר במשך שנים נגד ברכת המזון הקצר לנשים, כי נשים חייבות בברכת המזון, זו משנה מפורשת.

תוסף עליו ולא תגרע ממנו

י. אלא שרבותינו באו להוסיף ולהחמיר על התורה ולא לגרוע, בשונה ממצות שופר, שאם ראש השנה חל בשבת, גזרו חכמים (בר"ה כט): שלא לתקוע בשופר בשבת⁸, ועקרו דין דאורייתא בשב ואל תעשה, גזירה שמא יקח את השופר לרב, ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, על מנת שילמד אותו כיצד תוקעים, איך עושים את השברים⁹, מה נוסח הברכה. וכן גזרו (בסוכה מב): שלא ליטול לולב בשבת, גזירה שמא יקח את הלולב לרב ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים, על מנת שילמד אותו איך מנענעים, לדרום ולצפון... וישאל אותו מה נוסח הברכה, ולמה מברכים על הלולב ולא על האתרוג שהוא יותר יקר... בדברים אלו חכמים הפקיעו דין דאורייתא כדי שלא יגיע לאיסור, אבל כאן לא שייך הפקעת איסור, ולא באו לגרוע, אלא רק להוסיף תפלות על מצות התורה, ולכן אי אפשר לפטור את הנשים מתפלה מכוח דברי חכמים שקבעו זמן לכל תפלה, אלא יש להן את עיקר החיוב להתפלל תפלה אחת ביום.

כמה תפלות נשים חייבות

יא. כתב הרמב"ם (שם ה"ב): ולפיכך נשים ועבדים חייבים בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא. וכגירסת הר"ף הנ"ל (אות ח). וכן דעת עוד ראשונים. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן קו סעיף ב). ואם זה הטעם, נמצא שהן חייבות בתפלה אחת ביום. אולם רש"י ותוספות (שם), הרמב"ן (ספר המצוות שרש א) והרא"ש (פ"ג דברכות ס"ג א), גרסו בגמרא קמ"ל דרחמי ניהו, והיינו שנשים חייבות בתפלה "משום דרחמי ניהו", והיינו שלמרות שתפלה היא מצוה שהזמן גרמא, נשים חייבות בה, משום דרחמי ניהו, אטו גברי בעי חיי, נשי לא בעי חיי? (ע"פ קידושין לד). גם הם צריכות לבקש רחמים - שלא תהיה שטחית... וכן רפואה פרנסה וכו', ומתפללת על זה. ולשיטתם נשים צריכות להתפלל שלש תפלות ביום, כי התפלה היא מצד רחמים. נמצא שלר"ף והרמב"ם וסיעתם יוצאת חומרא, שתפלה דאורייתא, וקולא שנשים אינן חייבות אלא בתפלה אחת ביום, ולרש"י וסיעתו יוצאת קולא שכל התפלות מדרבנן, וחומרא שנשים חייבות בשלש תפלות ביום. וכן כתב מפורש באגרת התשובה לרבינו יונה (דרוש ג סעיף ט): תהא האשה זהירה להתפלל ערב ובוקר וצהריים. ואף שרבינו יונה היה בגירונדי שבספרד, האשכנזים עושים בהרבה מקומות כדבריו, וגם כאן כתב כמשמעות דברי רש"י תוספות והרא"ש, שנשים צריכות להתפלל שלש תפלות ביום, וכמו שכתב החתן סופר (בשער התפלה ס"ג א) - נכדו של החתם סופר - בשיטת התוס'. וכן כתב מהר"ם בן חביב¹⁰ בספר כפות תמרים (סוכה לה). בשיטתם. גם השאגת אריה (סימן יד) - תענוג ללמוד בספר הזה - כתב על כך תשובה ארוכה, וכך דעתו. וכן כתב בשו"ת זכרון יוסף.

לא קיבלוה כחובה

יב. ברם דא עקא, הרמ"א בהלכות הבדלה (סימן רצט סעיף י) כתב, שנשים שאינן מבדילות בתפלה ולא אומרות "אתה חוננתנו", ויש ללמדן שיאמרו "המבדיל בין קודש לחול" קודם שיעשו מלאכה. וכתב על זה המגן אברהם (סי' ס"ז), שהנשים לא נהגו להתפלל ערבית, כי מה שתפלת ערבית רשות וקיבלנו אותה כחובה, זה הגברים, שאם אדם התלבש בפיג'מה ועלה לישון, ובאה אשתו ושואלת אותו: התפללת ערבית? הוא לא יכול לומר לה: ערבית רשות, תעזבי אותי... אלא צריך לקום ולהתאמץ ולהתפלל ערבית, כי אנחנו הגברים קיבלנו את תפלת ערבית כחובה, אבל הנשים לא קיבלו אותה כחובה. וכן כתבו הפרי מגדים (בפתיחה להל' תפלה ד"ה מצוות עשה, וב"א סימן פט סק"א, וסי' רצט סק"ז) לרבי יוסף תאומים, והגאון רבי זלמן (סי' קו ס"ב). וגם המשנה ברורה (סימן קו ס"ג ד) סמך על הסברה הזו, שנשים צריכות להתפלל שחרית ומנחה, ולא ערבית, כי ערבית רשות, והנשים לא קיבלוה כחובה. וגם היום האשכנזיות נוהגות להתפלל רק שחרית ומנחה, וקשה להן להתפלל גם ערבית. אבל אליבא דאמת אשה אשכנזיה שיכולה, תתפלל ערבית, לצאת ידי חובת אגרת התשובה לרבינו יונה שכתב מפורש שנשים צריכות להתפלל ג' תפלות. וכן מבואר בשאר הפוסקים שהזכרנו. וגם זה מסתבר, שאם מתפללות משום דתפלה רחמי

⁸ בגמרא (ר"ה טו): אמר רבי יצחק, כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה, מריעין לה בסופה. וכתב הערוך לנר (בספרו מנחת עני, פ"ר האיוני), שכאשר ראש השנה חל בשבת, ולא תקעו בשופר ביום הראשון שהוא דינא קשיא, היו או שנים רעות ביותר או שנים טובות ביותר, ועשה חשבון על פי הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) שבשתי השנים שנחרב בית המקדש, ראש השנה חל בשבת. והנה, גם השנה ראש השנה חל בשבת, ולא תקענו בשופר ביום הראשון של ראש השנה.

⁹ כל שבר עושים שלש כוחות, ומרן זצ"ל מעולם לא אמר בשיעוריו זמן של שניות. יש רבנים שעושים כל מיני חשבונות, אבל העיקר שיהיה כמו שלש כוחות של תרועה. בעבר

ניהו, למה יתפללו רק שחרית ומנחה ולא ערבית. לכן כדאי להן להחמיר ולהתפלל גם ערבית, ומותר לנו לומר את ההלכה גם לאשכנזים... ורק אשה שקשה לה, בפרט אם יש לה ילדים קטנים וצריכה לטפל בהם, או לסייע לבעלה, להכין לו אוכל, כי הוא רוצה לרוץ לכולל ערב, והיא משועבדת לו להכנת האוכל, תוותר על ערבית ותסמוך על המגן אברהם וסיעתו שהזכרתי.

מנהג הספרדיות

יג. הספרדים נוהגים כדעת מרן השלחן ערוך שפסק כטעמם של שני עמודי ההוראה - הר"ף והרמב"ם, שנשים חייבות בתפלה משום שהתפלה אינה נחשבת כמצוה שהזמן גרמא, ולפי זה נשים חייבות בתפלה אחת ביום בלבד. וכך הבין הרמב"ן (במלחמות יב ע"א ד"ה אמר) - שהיה מגדולי הראשונים לפני כ-800 שנה - בדעת הר"ף, הביאו הב"ח (סימן קו). וכתב בפרי מגדים (בפתיחה להל' תפלה, ובסי' קו סק"ב), שלהרמב"ם ומרן תצא קולא שהנשים די להן בתפלה פעם אחת במערת לענת. וכן כתבו הגאון רבי יהודה נג'אר בספר לימודי ה' (לימוד קמ"ד דף עד ע"ג), הגאון רבי אברהם הכהן מסאלוניקי - היה לפני כ-180 שנה - בספר יוקח נא (סימן קו), הגאון רבי יהודה נג'אר בספר מועדי ה' (דף צב ע"ד) ובספרו לימודי ה' (דף עד ע"ג) - יש בספר הזה הרבה חקירות ודברים יפים, הגאון רבי צבי אלימלך מדינוב בספר מגיד תעלומה (דף רא ע"ב) - מרן הביא אותו בהרבה מקומות בספריו וכנראה אהב את הספר, וכן הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בספר ערוך השלחן (סימן קו סעיף ה והלאה).

אחר אלף המחילות

יד. כל זה אני אומר לאפוקי ממה שכתב חכם בן ציון (אור לציון ח"ב פ"ז אות כד) שנשים חייבות בשחרית ובמנחה, למה? כי הרמב"ם כתב שנשים חייבות בתפלה, ולא פירש באיזו תפלה, ומשמע שחייבות גם במנחה. אבל אחר אלף המחילות למרות שהיה אדם גדול, ובפרט בהנהגה לא היה כמוהו, כי היתה לו חכמת חיים, והיה עסוק הרבה בציבור ובתלמידים, בשונה ממרן שכל ראשו היה בספרים, מה כתב הפתח הדביר ומה כתב השב שמעתתא, אבל חכם בן ציון היה יותר מונח בפלפול התלמידים. והיתה לו חכמת חיים מיוחדת. ופלא פלאים שלא ראה מה שלמד הרמב"ן בהשגותיו בדעת הר"ף, ומה שכתבו הב"ח והפרי מגדים ושאר הפוסקים בדעת מרן. דבריו הם נגד כל הנ"ל, ואי אפשר סתם להמציא שנשים יתפללו שחרית ומנחה בלי שום מקור, ולחלוק על הרמב"ן ושאר הפוסקים, וכנראה לא ידע מהפוסקים האלו. לכן במחילה מכבוד תורתו הוא לא צודק, ונשים חייבות בתפלה פעם אחת ביום. איך לא שם לב שמלשון מרן שכתב דלא הוי מ"ע שהז"ג, ולא כתב הטעם משום דרחמי ניהו, מוכח שמרן סובר שדי בתפלה אחת. ובאמת, אם ירצו יכולות להתפלל גם מנחה וערבית, אבל לא חייבות. דאפילו שהר"ף והרמב"ם לא גרסו דרחמי ניהו, אבל טעם זה הוא נכון, וכמובא בגמ' בברכות (כא) ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

שחרית לבת ישראל

טו. איזו תפלה אשה תתפלל? הטוב ביותר שתתפלל שחרית, כי כשהיא קמה בבוקר, גם ככה היא צריכה לברך ברכות השחר, וכמו שמפורש בתשובות הגאונים (שערי תשובה סימן שמה). וגם זה פלא שכתבו בשם חכם בן ציון (אור"צ ח"ב פ"ד אות א) שנשים פטורות מברכות השחר, כי זו מצוה שהזמן גרמא. ואמנם הוא הסתמך על הרשב"א בתשובה (סימן קצא) שמברכים ברכות השחר בכל בוקר. ואם כן אלו מצוות שהזמן גרמא. אבל נעלם ממנו מה שכתבו במפורש בתשובות הגאונים, שנשים חייבות בברכות השחר כמו הגברים. ומה שכתב הרשב"א, דיבר על דרך העולם שהרגילות לברך ברכות השחר בשחר, אבל גם הוא לא יחשיב זאת לזמן גרמא, ולעולם אפשר כל היום לברך ברכות השחר. וגם הנשים מברכות ברכות התורה, כמו שכתב בשלחן ערוך (סימן מז ס"ד). ואם כבר הנשים מתחילות לברך ברכות השחר וברכות התורה, ימשיכו לומר "שמע ישראל", כמו שכתב בספר אוהל מועד (שער ק"ש דרך שני נתיבי שליש) - הובא בבית יוסף ונפסק בשלחן ערוך (סימן ע סעיף א). ומשמע מדברי הב"ח (ר"ס ע)

היו כמה רבנים בירושלים העתיקה שרצו להתיר בר"ה שחל בשבת לקחת את השופר ליד בית דין הגדול ולתקוע שם, על פי דברי המשנה (ר"ה פ"ד מ"א). אבל כבר עברנו את ראש השנה...

¹⁰ היה הראשון לציון השני, אחר הראשון לציון הראשון מהר"ם גלאנטי, הוא נבחר בגיל 35 כיהן כראש"ל במשך שבע שנים, ונפטר בגיל 42. והיה גאון עולם, וחיבר כמה ספרים, ספר כפות תמרים, שו"ת קול גדול, ועוד.

שנשים חייבות מהתורה לקרוא פסוק ראשון של שמע ישראל, כי הן חייבות בקבלת עול מלכות שמים. והלבוש (שם) כתב שטוב שיאמרו גם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", כי הוא מחובר לפסוק ראשון. אמנם הרבה אחרונים (מ"ב ס"ד) נקטו כלשון מרן השלחן ערוך: "ונכון" הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים, ולא כתב שהוא חיוב גמור.¹¹ ונמצא שיאמרו ברכות השחר, ברכות התורה, שמע ישראל, ברוך שם, ומיד תפלת עמידה.

יואמר לקוצרים ה' עמכם

טז. פעמים שהאשה צריכה להודרו, ואם תתפלל ותאמר ברוך שאמר, פסוקי דזמרה, ישתבח, יוצר אור וכו', אפילו בלי חתימה כפי הדין, בעלה צריך לרוץ לכולל, ובניתיים הוא מחכה לה שתכין אוכל לו ולילדים, שהרי היא חייבת לו ארבעה דברים והוא חייב לה עשרה דברים (ש"ע אה"ע ר"ס סט). הזכרתי בשיעור הקודם שאני מכיר אשה "צדקת" שמתפללת במנין ראשון בנץ החמה, ואחר כך נשאר למנין שני ומתפללת נדה, ובעלה אברך ורוצה לרוץ לכולל, ובמקום שתכין לו, הוא מכין לה קפה ואוכל, אבל שתהיה בריאה, לא כך היא התנהגה.

גר בברכת שלא עשני גוי

יז. גר צדק אינו מברך "שלא עשני גוי", כי הוא נולד גוי, אלא שנשמתו היתה בהר סיני, וה' הערה עליו רוח ממרום להתגייר.¹² ולכן ידלג את הברכה הזו. יש אחד מרבני הרד"ו - אני חייב להבהיר שאני לא שמעתי רד"ו, אבל באים אברכים ובחורים ומספרים לי - שאותו רב אמר שגר צדק יברך שלא עשני גוי, כי הוא התגייר ועכשיו הוא יהודי. אמרו לו, אבל בילקוט יוסף (סימן מו סעיף כא) כתוב שלא יברך? אמר, אז מה יש, אסור לחלוק עליו? אני חולק! כך חלק מהשו"ל. אבל וכי עלי חלק? הוא חלק על בית יוסף מפורש (סימן מו) שהביא בשם הראשונים, שגר צדק לא יברך ברכה זו, כי ברכות אלו אינן אלא על תחילת ברייתו של אדם.¹³ אנחנו מברכים "שלא עשני אשה", כי הקב"ה ריחם על האשה שהיא טרודה לסייע לבעלה ולילדים, ופטר אותה מכמה מצוות שהזמן גרמן, ואנחנו מברכים לה' על שיזכה אותנו במצוות נוספות.¹⁴ ומה האשה תברך? "ברוך שעשני כרצונו".

ברוך שעשני כרצונו

יח. כתב הטור (סימן מו), נהגו הנשים לברך שעשני כרצונו. ויש אחרונים שמדייקים לברך ברכה זו בשם ומלכות, ואמרו לי שכך נהגו באיזה מקומות במרוקו. אבל להלכה זה לא נכון, שהרי מקור ברכה זו באבודרהם (ברכות השחר) ובטור, ולא בתלמוד, וכתב הרא"ש בפסקיו (פ"ק דקידושין סימן מא, ובפ"ב דברכות ט"ח), שכל ברכה שלא מוזכרת בתלמוד, אין לברכה בשם ומלכות. ולפי זה ברכת שעשני כרצונו שלא מוזכרת בגמרא, אין לברכה בשם ומלכות, וכן דעת הפרי חדש (סימן מו סעיף ד) - רבה של ירושלים. וכן כתבו הגאון היעב"ץ בנו של החכם צבי - בסידורו, מרן החיד"א (קשר גדול סימן ה אות כג), הבן איש חי (פרישת וישב אות י, ובעוד יוסף חי פ"ר וישב אות ט), שנשים מברכות ברכת שעשני כרצונו בלי שם ומלכות. יש ספר של אחד מגדולי הצדיקים לפני כמאה ועשרים שנה, שמו ליקוטי מהר"ח - מובא באוצר החכמה - ושם (ח"א סדר ברכת השחר עמ' קג) לימד זכות על

11 כשהייתי במחנה צאלים בנגב - יש שם אלפי חיילים - ביקרתי שם על מנת לחזק אותם ולתת להם עידוד. רובם היו עם כפיפות, שחורות ולבנות, ואמרתם איתם קבלת עול מלכות שמים. מי שהיה בלי כיפה שם די על הראש, והיו שם כמה אחדים עם קוקו, אבל זה לא משנה, זה עם ישראל! ואמרו "שמע ישראל" - באיזו התרגשות, ואחר כך "ה' מלך", "ה' הוא האלוהים", "לעולם ה' בדרך ניצב בשמים" ו"ב פעם, והייתה התרגשות גדולה. 12 וכמוון מדובר בגיור אמיתי שדעתו באמת לקבל מצוות, אבל אם יש אומדנא דמוכח שהוא מרמה אותנו, ומה שילמדו אותו בקורס הוא חוזר כמו תוכי: כן, אני מקבל מצוות... זה לא מספיק, ואם נראה שהוא לא מתכוון לקיים מצוות, כגון שהולך לגור במקום שאין סיכוי שישמור שבת, וסתם בא כדי להיחשב יהודי בתעודת זהות, אם זו המטרה שלו אסור לגייר אותו, ובית דין שגייר אותו - נפסל, כי הוא עושה נגד ההלכה, ואז אפילו יגירו גיורים טובים, לא מקבלים את הגיורים שגיירו בבית דין פסול. ורק אם באמת מקבל מצוות - אפילו לא יהיה נטורי קרתא או סאטמר... מקבלים אותו. 13 הוא לא יודע בית יוסף, וכל הזמן לומד לומדס' ומשנה ברורה, וחבל שמזדרז לחלוק, וכי אנחנו כותבים מהראש שלנו? כל דבר מבוסס! אבל מי שחולק מהר כדי להתגדל, זו תורה שלא לשמה, כי צריך לחפש את האמת. חכם אחד כתב בקיצור, שאסור להשתמש בסלייטר ביום טוב, כי זה עובדין דחול. אטו ראה כל האריכות בזה בילקוט יוסף (ו"ט עמ' רסח והלאה)? שם הבאנו מה שכתב הריב"ש (פ"ק דפ"ק) לחלק בין דברים הנעשים הרבה ביחד, כמו במפעל, שבה שייך עובדין דחול, לדברים הנעשים לצורך שעתו, כמו על הגיש שמוך לסעודה. אי אפשר לחלוק על הריב"ש, הוא ראשון תלמיד הר"ן. לכן להלכה סלייטר מותר בשבת וביום טוב, אבל בתנאי שלא יסובב הרבה פעמים עד שהירוק יהיה רסק כמו שנותנים לתינוק, אלא שיראו את החתיכות, וגם לאשכנזים זה מותר. והבאנו לדין זה כמה צירופים בכל מיני הלכות יש כאלה שאוהבים לחלוק ולהרגיש: אני חשוב, אני חולק על מרן ועל הילקוט יוסף! אם מתכוונים להתגדל או לקנטר ולבוזת, זו תורה שלא לשמה, ובתורה כזו

הנהגות לברך בשם ומלכות, וכתב שאין למחות בידן, ומהיות טוב יאמרו אחר הברכה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". אבל אני אומר, שצריך להסביר להן בשפה ברורה ונעימה שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ועל כן יעשו כמו כל הפוסקים שהזכרנו, למה לחלוק עליהם סתם. ולכן להלכה ולמעשה נשים תברכנה את ברכת שעשני כרצונו בלי שם ומלכות.

אשר קידש עובר

יט. כיוצא בזה הפוסקים דנים לגבי פדיון הבן, שמי שנולד לו בן ראשון¹⁵ עושה פדיון הבן, ומברך בשם ומלכות "אשר קדשנו במצוותיו וצונונו על פדיון הבן" וכן ברכת שהחיינו, ומה עם ברכה שלישית? כתב בהגהות יעב"ץ (פסחים קכא): והלכתא אבי הבן מברך שתיים, שלש לא שמענו, וגאונים הוא דתקנו שלישית וההיא לכהן. וברכה השלישית היינו הברכה המודפסת בסידורים "אשר קידש עובר במעי אמו, ולארבעים יום חלק איבריו" וכו', ויש לברכה בלי שם ומלכות. ומה שברכת "אשר קידש" ידיד מבט"ן שמברכים בברית מילה, אומרים בשם ומלכות, כי היא מובאת בגמרא (שבת קל"ז), אבל ברכת "אשר קידש עובר" אינה מוזכרת בגמרא, ולדברי הרא"ש מי שמברך בשם ומלכות עושה ברכה לבטלה, ומלבד היעב"ץ, כך כתבו הרבה אחרונים ומהם, רבי יוסף מולכו בשלחן גבוה (סימן שה ס"ק כא), ארץ חיים סתהון (ס"ה), ברית כהונה (ו"ד מע' פא אות ו) - מגדולי רבני תוניס, נהר מצרים (הל' פדיון הבן אות כו), כולם מעידים שהמנהג פשוט לא לברך ברכה זו בשם ומלכות. גם האדמו"ר מגור בעל האמרי אמת - אדמו"ר גור היו גאוני עולם, השפת אמת, האמרי אמת ועוד - היה מניח יין על שלחנו בשעה שעושה פדיון הבן, ואחר הברכות על פדיון הבן ושהחיינו, ונתינת הסלעים לכהן, היה מברך "בורא פרי הגפן" ושתיה מהיין. ולא היה מברך "אשר קידש עובר".

שלא עשני שפחה

כ. כאמור הנשים מברכות "שעשני כרצונו" בלי שם ומלכות, אבל ברכת "שלא עשני שפחה" מברכות בשם ומלכות, ואף שנוסח זה לא מוזכר במדויק בגמרא, ובגמרא (מנחות מג) מוזכר רק לברך בלשון זכר, "שלא עשני עבד". אבל זה נקרא אותו מטבע ברכה, ומה שאין כן ברכת "שעשני כרצונו" שזה מטבע אחר. וכן כתבו החיד"א (קשר גדול סימן ה אות כב) והבן איש חי (עוד יוסף חי וישב אות ט).

שלא תחיינה ברכות לבטלה

כא. נשים אינן מברכות ברוך שאמר וישתבח בשם ומלכות, וכן ברכות קריאת שמע, וכמו שכתב מרן זצ"ל עוד לפני כשבעים שנה (בשול"ת יביע אומר ח"ב הא"ח סימן ג, ויחזה דעת ח"ג סימן ג) שאסור להן לברך ברכות אלו, ואמנם בא חכם בן ציון (באר לציון ח"ב פ"ה אות ג) והפך הקערה על פיה וכתב שרשאיות לברך, ולא חלק סתם, ובשיעור הבא נסביר, אבל בינתיים שלא תחיינה ברכות לבטלה, כל אחד יאמר לבנות ביתו שלא יברכו בשם ומלכות את ברכות ברוך שאמר, ישתבח, יוצר אור, אהבת עולם, ויציב ונכון, שלא יברכו ברכות לבטלה. צריך לומר למנהלי הסמינרים שידריכו את הבנות שלנו שלא לברך בשם ומלכות, ואם רוצות יאמרו בלי שם ומלכות. - עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -

נדבקת הסטרא אחרא. מותר לחלוק, אבל עם שכל, אם יש ראיות - אדרבה, אין מנופול על התורה, אבל העיקר שיהיה עם שכל. ולא יחפשו לקנטר או לגדל את הרב שלהם, יש כאלה שלעולם לא יסכימו אתנו, ותמיד הרב שלהם צודק. ופיתחו ממש שנאה למי שחולק עליהם, מחרפים ומגדפים בירחון שלהם, וזו לא דרך התורה.

14 וכי אנחנו לא מכבדים את האשה? תראה מה שכתב הרמב"ם (פס"ו מאישות ה"ט) שיעשה אותה כמלכה [ואמרו חכמינו אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו. בהקדמה לספר כרתי ופלת המבואר (דברי אגדה הלכות נדה) כתב: חז"ל גילו לנו סגולה לעשירות, והוא: "לכבד את האשה". כמבואר בבבא מציעא דף נט ע"א, אמר רבא לבני מחווא 'אוקירו לנשיכו כי היכי דתתערתו' - תכבדו נשותיכם כדי שתתעשרו. ומה שאמרו "מכבדה יותר מגופו" אף שאין אדם מכבד את עצמו וקם לעצמו. וע' רש"י יבמות שם ד"ה יותר מגופו "דזילותא דאתתא קשה מדגברא", והיינו, דאדם מכבד את גופו ע"י שלוש בגדים המתאימים לדרכו ומעמדו בחיים, וזה נקרא מכבד את גופו. ואומרים חז"ל דיותר צריך הבעל לדאוג ל"כבוד" של אשתו שיהא לה מלבושים צנועים ונאים ומתאימים לה, ממה שידאג למלבושי עצמו, וזהו "אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו". וע' רש"י סנהדרין (עו ע"ב) ד"ה והמכבדה, שמפרש "בתכשיטין נאים", וכן מבואר ברמב"ם (פס"ו מהל' אישות ה"יט) וז"ל "וכן צו חכמים שיהא אדם מכבד את אשתו יותר מגופו ואוהבה כגופו, ואם יש לו ממון מרבה בטובתה כפי ממונו" ע"כ.

15 אם נולד בניתוח קיסרי הפסיד את המצוה ולא יעשה פדיון הבן וילק"ו שובע שמחות ח"ב עמוד רנא). הרבה רופאים ממהרים, אבל צריכים לחכות קצת, כי עדיף לידה רגילה. אלא אם כן יש חשש פיקוח נפש ובעיות, שאז יעשו ניתוח.

16 השבוע הייתי סנדק באיזה מקום, וכיבדו איזה רב ספרדי שיברך ברכה, וביקר "אשר קידש ידיד מבט"ן", קידש בפתח. אנחנו אומרים קידש בצירי, אבל הוא למד אצל אשכנזים ולא ידע מסכן.